

7. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР (Чинний). URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/verhovna-rada-v-pershomu-chitanni-uhvalila-noviy-zakon-pro-turizm-shcho-zminitsya>.

8. Семенов В. Ф., Набієва А. Е. Основні схеми і напрями регулювання сфери рекреації і туризму в країнах ЄС. Економічний аналіз. Київ, 2017. №27. С. 83-90.

References

1. Germany: Country-specific: Arrivals of non-resident tourists in hotels and similar establishments, by country of residence 2015-2019. URL: <https://www.eunwto.org/doi/abs/10.5555/unwtotfb0280071220152019202007>.

2. International Tourism Highlights, 2020 Edition. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/book/10.18111/9789284422456>.

3. Paulo Rita (2000). Tourism in the European Union. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 12/7. 434–436.

4. Voloshchenko V. M. (2016). Udoskonalennia mekhanizmiv derzhavnoho upravlinnia rozvytkom rynku rekreatsinykh posluh: ukrainski realii v konteksti yevropeiskoi intehtatsii [Improvement of state management mechanisms for the development of the recreational services market: Ukrainian realities in the context of European integration]. *Visnyk NADU pry Prezydentovi Ukrainy – Bulletin of the NADU under the President of Ukraine*, 2. 93-99.

5. Dzhyndzhorian V. V., Sharutenko K. S. (2021). Rozvytok mizhnarodnoho turyzmu u Yevropeiskomu turystychnomu rehioni [Development of international tourism in the European tourist region]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, 7. 16.

6. Mihushchenko Yu. V. Napriamy rehuliuвання strukturykh dysproportsii v turystychnii sferi krain tsentralno-skhidnoi ta pivdennoi Yevropy: dosvid dlia Ukrainy v konteksti rozshyrenoi zony vilnoi torhivli [Directions for regulating structural disparities in the tourism sphere of the countries of Central-Eastern and Southern Europe: experience for Ukraine in the context of an expanded free trade zone]. URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/13.htm>.

7. Pro turyzm : Zakon Ukrainy vid 15.09.1995 № 324/95-VR (Chynnyi) [On tourism: Law of Ukraine dated September 15, 1995 No. 324/95-VR (Valid)]. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/verhovna-rada-v-pershomu-chitanni-uhvalila-noviy-zakon-pro-turizm-shcho-zminitsya>.

8. Semenov V. F., Nabieva A. E. (2017). Osnovni skhemy i napriamy rehuliuвання sfery rekreatsii i turyzmu v krainakh YeS [Basic schemes and directions of regulation of the sphere of recreation and tourism in EU countries]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 27. 83-90.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Воловик Людмила Михайлівна, кандидат географічних наук, доцент, завідувач кафедри географії, екології і методики навчання, Університет Григорія Сковороди в Переяславі

вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна

e-mail: volovyk0606@ukr.net

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6914-4561>

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Воловик Людмила Михайловна, кандидат географических наук, доцент, заведующий кафедрой географии, экологии и методики обучения,

Университет Григория Сковороды в Переяславе

ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав, 08401, Украина

e-mail: volovyk0606@ukr.net

DATA ABOUT THE AUTHOR

Volovyk Lyudmila, candidate of geographical sciences, associate professor, head of the department of geography, ecology and teaching methods,

Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

St. Sukhomlynskoho, 30, Pereiaslav, 08401, Ukraine

e-mail: volovyk0606@ukr.net

УДК 94(477)

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-54-99-109>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ВНЕСОК КООПЕРАТИВНОГО ВИДАВНИЦТВА «ГАРТ» У РОЗВИТОК ВИДАВНИЧОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Костик Є. П.

Предметом дослідження є: становлення; розвиток; структура керівних органів; оперативно-господарська організація матеріальної бази та споживчі інтереси покупців книжкової продукції кооперативного видавництва «Гарт».

Мета наукової статті полягає у тому, щоб на основі джерел розкрити та показати соціально-економічний внесок кооперативного видавництва «Гарт» у розвиток видавничої галузі України.

Методи дослідження. Усі компоненти дослідження базуються на основних принципах – науковості, історизму, об'єктивності, системності, розвитку, пріоритету конкретної істини, плюралізму, а також методах пізнання соціально-економічних процесів суспільного розвитку – аналізу, синтезу, проблемно-хронологічному, порівняльно-аналітичному, археографічному, ретроспективному, статистичному, системного та комплексного підходу.

Методологія проведення роботи. У процесі дослідження означеної проблематики були взяті за основу основні положення: історії України, економічної історії та історії економічної думки, історії видавничої галузі, праці вітчизняних та зарубіжних учених і практиків в означеній сфері.

Результати роботи. У контексті означеної проблематики ми дослідили соціально-економічний внесок кооперативного видавництва «Гарт» у розвиток видавничої галузі України.

Галузь застосування результатів. Результати даного дослідження можуть бути застосовані у сфері вивчення проблем економічної історії та історії економічної думки, історії видавничої галузі.

Висновки. У контексті нашого дослідження ми з'ясували, що соціально-економічний внесок кооперативних видавництв, зокрема «Гарту», у розвиток видавничої галузі України, є досить великий позаяк ці видавництва, своєю підприємницькою діяльністю, стимулювали видавничий процес, завдяки їм світ побачили праці відомих діячів української культури, знаних істориків, публіцистів, спадщина яких залишається малодослідженою.

Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидавництва, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Ключові слова: кооперативне видавництво, структура видавництва, правління, редакційний відділ, комерційний відділ, фінансовий відділ, торговельний відділ, відділ управління справами, збутово-торгівельне підприємство, господарська структура, матеріальна база, організаційна мережа, торговельний обіг.

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ВЗНОС КООПЕРАТИВНОГО ИЗДАТЕЛЬСТВА «ГАРТ» В РАЗВИТИЕ ИЗДАТЕЛЬСКОЙ ОТРАСЛИ УКРАИНЫ

Костик Е. П.

Предметом исследования являются: становление; развитие; структура руководящих органов; оперативно-хозяйственная организация материальной базы и потребительские интересы покупателей книжной продукции кооперативного издательства «Гарт».

Цель научной статьи состоит в том, чтобы на основе источников раскрыть и показать социально-экономический вклад кооперативного издательства «Гарт» в развитие издательской отрасли Украины.

Методы исследования. Все компоненты исследования базируются на основных принципах – научности, историзма, объективности, системности, развития, приоритета конкретной истины, плюрализма, а также методах познания социально-экономических процессов общественного развития – анализа, синтеза, проблемно-хронологическом, сравнительно-аналитическом, археографическом, ретроспективном, статистическом, системном и комплексном подходе.

Методология проведения работы. В процессе исследования данной проблематики были взяты за основу основные положения: истории Украины, экономической истории и истории экономической мысли, истории издательской отрасли, труда отечественных и зарубежных ученых и практиков в данной сфере.

Результаты работы. В контексте данной проблематики мы исследовали социально-экономический вклад кооперативного издательства «Гарт» в развитие издательской отрасли Украины.

Область применения результатов. Результаты данного исследования могут быть применены в области изучения проблем экономической истории и истории экономической мысли, истории издательской отрасли.

Выводы. В контексте нашего исследования мы выяснили, что социально-экономический вклад кооперативных издательств, в частности «Гарту», в развитие издательской отрасли Украины, достаточно большой, поскольку эти издательства, своей предпринимательской деятельностью, стимулировали издательский процесс, благодаря им мир увидели труды деятелей украинской культуры, историков, публицистов, наследие которых остается малоисследованным.

Следует отметить, что в Украине на современном этапе развития системы рыночной экономики, где доминируют различные формы собственности, национальная издательская отрасль находится в крайне тяжелом положении. До сих пор идет поиск эффективной модели развития национального книгоиздания, так почему бы не обратиться к собственному историческому опыту.

Ключевые слова: кооперативное издательство, структура издательства, правление, редакционный отдел, коммерческий отдел, финансовый отдел, торговый отдел, отдел управления делами, сбытово-торговое предприятие, хозяйственная структура, материальная база, организационная сеть, торговый оборот.

SOCIO-ECONOMIC CONTRIBUTION OF COOPERATIVE PUBLISHING HOUSE «HART» TO THE DEVELOPMENT OF THE PUBLISHING INDUSTRY OF UKRAINE

Kostyk Yevhenii

The subject of research is: formation; development; structure of governing bodies; operational and economic organization of the material base and consumer interests of buyers of book products of the cooperative publishing house «Hart».

The purpose of the scientific article is to reveal and show the socio-economic contribution of the cooperative publishing house «Hart» to the development of the publishing industry of Ukraine based on the sources.

Research methods. All components of the research are based on the main principles - scientificity, historicism, objectivity, systematicity, development, priority of concrete truth, pluralism, as well as methods of learning socio-economic processes of social development – analysis, synthesis, problem-chronological, comparative-analytical, archeographic, retrospective, statistical, systematic and complex approach.

Work methodology. In the process of researching the specified issues, the main provisions were taken as a basis: the history of Ukraine, economic history and the history of economic thought, the history of the publishing industry, the work of domestic and foreign scientists and practitioners in the specified field.

Work results. In the context of the mentioned problems, we investigated the socio-economic contribution of the cooperative publishing house «Hart» to the development of the publishing industry of Ukraine.

Field of application of results. The results of this study can be applied in the field of studying the problems of economic history and the history of economic thought, the history of the publishing industry.

Conclusions. In the context of our research, we found out that the socio-economic contribution of cooperative publishing houses, in particular «Hart», to the development of the publishing industry of Ukraine, is quite large, since these publishing houses, with their entrepreneurial activity, stimulated the publishing process, thanks to them, the works of famous figures saw the light of day of Ukrainian culture, well-known historians, publicists, whose heritage remains understudied.

It should be noted that in Ukraine at the current stage of development of the market economy system, where various forms of ownership dominate, the national publishing industry is in an extremely difficult situation. The search for an effective model for the development of national book publishing is still ongoing, so why not turn to our own historical experience.

Keywords: cooperative publishing house, publishing house structure, board, editorial department, commercial department, financial department, commercial department, case management department, sales and trading company, economic structure, material base, organizational network, commercial circulation.

JEL Classification: L13, L16, L23, L50, L73, M10-12, M30, N10, N30.

Актуальність теми. Розвиток кооперації в Україні та реформування економічно-господарських підвалин суспільного життя, вимагають наукового обґрунтування їх соціальних наслідків, відтак постає необхідність виваженого й всебічного вивчення власного історичного досвіду. Становлення та функціонування видавничих кооперативів в 20-х рр. XX ст. на терені України залишається малодослідженою проблемою, вивчення якої має важливе науково-пізнавальне і суто практичне значення, поза як їхня діяльність дала можливість підняти видавничу галузь на досить високий рівень розвитку, саме завдяки організаційній філософії та підприємницькому підходу до прийняття господарських рішень.

Ступінь дослідження проблеми. У вітчизняній науковій літературі досить мало робіт, які б у повній мірі висвітлили дану проблему. Серед сучасних дослідників, котрі досліджують розвиток української книговидавничої справи в різні історичні періоди та складають цілісне бачення книжкового руху в УСРР в контексті її соціально-економічної історії, розкриття його етапів, динаміки, національних особливостей тощо, слід відзначити роботи Т. Ківшар [1], В. Кізюна [2], М. Тимошика [3]. Зокрема В. Кізюн у першу чергу звернув увагу на передісторію кооперативних видавництв, окремо автор показує вплив держави на діяльність видавничої сфери УСРР. Але незважаючи на насиченість роботи фактичним матеріалом, він все ж таки робить похибку у визначенні належності ряду видавництв до відповідних їм форм власності, що вносить дезорганізацію при вивченні даної проблеми. Це стосується й кооперативних видавництв «Рух», «Гарт», «Плужанин», «Друкар», «Український робітник», «Пролетарій». У свою чергу В. Ківшар та М. Тимошик торкаються історії діяльності кооперативних видавництв через контекст дослідження видавничої галузі УСРР, подають статистичні дані про кількість видавництв на Україні на 30-х років, наводять перелік друкованої ними продукції.

Окрему групу складають праці науковців з діаспори. Ці дослідження заслуговують на особливу увагу, адже в них показано інше бачення суспільно-політичного, економічного та культурного життя українського суспільства. Так, С. Ніколишин у книзі «Культурна політика большевіків і український культурний процес: Публічні рефлексії», показав діяльність деяких старих видавництв, зокрема «Часу», «Всесвіту», «Друкаря» та «Криниці», згадуючи й кооперативні видавництва «Гарт», «Плужанин», виокремлюючи біографії деяких діячів цих видавництв, їх внесок у розвиток української культури [4]. На особливу увагу заслуговує дослідження А. Животка [5], де розкривається історичний розвиток та становлення преси в Україні, автор окремо акцентує увагу на видавництвах «Друкар», «Світоч», «Сяйво» та ін. Зрозуміло, зарубіжні дослідники не мали у своєму розпорядженні достатньої документальної бази, тому в їх працях досліджувана нами проблема висвітлюється поверхово.

За останні роки вітчизняні історики та книгознавці опублікували ряд наукових розвідок, у яких відображені окремі малодосліджені аспекти діяльності кооперативних видавництв. Зокрема, для нас є цікавими історичні нариси П. Голубенка, котрий висвітлює проблеми кадрового забезпечення в книговидавничій галузі УСРР [6] та Б. Кравченка, який досліджує вплив держави на становлення матеріальної бази видавничої галузі в 1920-х рр., подає статистичні дані кількості друкованих українських видань кооперативними видавництвами [7], В. Даниленка, що згадує про діяльність співробітників Наркомосу та їхні взаємини з кооперативними видавництвами [8], М.М. Олійника, де автор розглядає політику державних та партійних органів України щодо приватних та кооперативних підприємств у період непу [9], М.А. Шипова про радянське керівництво та літературно-мистецьку інтелігенцію України, яка брала участь у діяльності ряду кооперативних видавництв [10]. Цієї проблеми торкнулися автори книги «Тисяча років українського суспільства», що вийшла у 2001 р. за редакцією Г. Гунчака, Р. Сольчаника та ін. У праці розкриваються погляди О. Шумського на українізацію та український культурний процес, а також подаються його промови на захист представника кооперативного видавництва «Гарт» М. Хвильового. Побіжно проблема створення та діяльність кооперативних видавництв знайшла своє відображення в історико-бібліографічному нарисі В. Марочко про репресованих педагогів України [11]. У своїй дисертації Є. Костик проаналізував джерельну базу створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922-1930 рр., висвітлив особливості формування центральної мережі кооперативних видавництв, проведено порівняльну характеристику між кооперативно-видавничою формою господарювання та приватною, акціонерною, державною, розкрито соціально-професійний склад засновників та членів видавничих кооперативів. Не зважаючи на наявність окремих досліджень з даної проблеми вона продовжує хвилювати сучасних науковців, адже в контексті розвитку, як історичної науки так і історії економіки та економічної думки з'являються нові факти, які потребують обґрунтувань.

Мета дослідження полягає у тому, щоб на основі джерел розкрити та показати соціально-економічний внесок кооперативного видавництва ГАРТ у розвиток видавничої галузі України.

Виклад основного матеріалу. Кооперативні видавництва як складова видавничої галузі УСРР почали з'являтися на початку 1920-х рр. Створенню та діяльності центральної мережі кооперативних видавництв слугували законодавчі акти, які були прийняті радянським урядом. За допомогою встановлених законами норм визначався правовий статус кооперативних видавництв, регулювалася їхня діяльність у видавничій сфері. Основні законодавчі акти, що приймалися вищими інстанціями, носили загальний характер і стосувалися кооперації у цілому. Їхньою конкретизацією займалися Наркомати, які у свою чергу видавали інструкції Головокооперкому, через який контролювалася робота всіх кооперативних об'єднань, у тому числі й кооперативних видавництв [12, с.33].

Нова економічна політика, що прийшла на зміну військовому комунізму, стала поворотним моментом у видавничій справі, формально перехід на нові принципи роботи розпочався з виданням декрету РКП(б) від 28 листопада 1921 р. «О платности книг», який давав змогу видавництвам здійснювати видавничий процес, використовуючи принципи ринкової економіки [13, арк. 2]. Скористатися декретом могли лише видавництва державного підпорядкування, позаяк решта, а це переважно приватні та кооперативні, офіційно скористатися законом змогли лише у другій половині 1922 р., саме на той період припадає масове зростання кількості кооперативних видавництв в УСРР.

Спираючись на декрет ВЦВК та РНК РРФСР від 24 травня 1923 р., в якому кооперативні видавництва розглядалися як різновид промислово-кооперативних товариств ВРНГ РРФСР опублікувала ряд циркулярів, що мали за мету чітко розмежувати приватні та кооперативні видавництва. Перший з них вийшов у лютому 1924 р., у ньому зазначалося, що основною метою кооперативних видавництв, які не мали власних друкарень, повинно було стати видання праць своїх членів, якщо ця умова порушувалася, піднімалося питання про їхню некооперативність і ліквідацію в судовому порядку. Законодавець забезпечував кооперативні видавництва правом організовувати збут виданих ними праць своїх членів, а також право торгувати чужими виданнями і працями, не пов'язаних з видавництвом осіб, але при цьому зауважувалося, що торгівля такими виданнями не повинна була бути метою видавництва, а лише засобом, що забезпечував збут власної продукції. У 1926 р. Президія ВРНГ РРФСР повертається до цього питання, опублікувавши повідомлення, де зазначалося, що видавничими промисловими кооперативами можуть бути лише ті організації, які створювалися для видання праць своїх членів, або такі, що об'єднували як авторів, так і працівників видавничої справи (набірників, брошуровщиків, переплетчиків), а торгівля книгами не могла бути основною метою об'єднання і лише допоміжним засобом при організації збуту власної продукції [14, с. 60].

Форма видавничого кооперативу була оптимальною, враховуючи мізерність коштів, які держава виділяла на розвиток книговидавничої справи. Кооперативні видавництва в галузі видання та торгівлі книгами розглядалися як різновид промислово-кооперативних товариств.

Кооперативні видавництва ділилися на дві групи: до першої належали ті, які ще із самого початку свого існування були повністю підконтрольні комуністичній партії і порівнювалися до групи радянських, партійних та профспілкових видавництв («Пролетарій», «Український робітник» та ін.). Інша група, це ті кооперативні видавництва, які були організовані ще до приходу більшовиків в Україну, як правило, вони були опозиційними і відносилися владою до групи приватно-кооперативних видавництв («Рух», «Друкар», «Слово» та ін.) [15, арк. 11]. Але згідно з нашим дослідженням можна виділити ще декілька груп кооперативних видавництв, серед них ті, що контролювалися владою, але були створені кооперативними організаціями («Книгоспілка»). Інша група

кооперативних видавництв – це ті, які були ініційовані Губкомами («Пролетарій») та ВУРПС («Український робітник»), треті – організовані громадськими організаціями («Гарт», «Плужанин», «Каменярь», «Спілка авторів», «Економічне видавництво» та ін.), а також кооперативні видавництва, що були організовані інвалідами («Наука»). Замикають коло кооперативних видавництв ті, які були створені за ініціативою національних меншин («Унзер Бух», «Культур-Ліга», «Трубуна на Україні»). Отже, в УСРР в 1920-х рр. було організовано низку кооперативних видавництв, що мали чітку спрямованість у своїй видавничій діяльності і на перший погляд суттєвої різниці між собою не мали, але з іншого боку, їхні функціональні особливості суттєво відрізнялися.

Формування системи кооперативних видавництв розпочиналося з реєстрації статуту, але згідно з постановою ВУЦВК та Головнокооперкому «Про зміну та доповнення інструкцій» статут чи зміни до нього можна було зареєструвати лише тоді, коли був позитивний висновок відповідної кооперативної спілки [16, с. 54]. Право на їх видачу мали «Вукоопрада», пізніше кооперативне видавництво «Книгоспілка», «Кустар-спілка», тобто центральні кооперативні установи. Про наслідки реєстрації або будь-яку зміну у статуті кожне кооперативне видавництво інформувало в офіційних виданнях: газетах «Вісті ВУЦВК», «Бюлетень НКО» та інших [17, арк. 11]. Кожне кооперативне видавництво згідно з постановою РНК УСРР від 16 січня 1923 р. «Про встановлення збору за реєстрацію кооперативних товариств у Головному і Губернському комітетах» за реєстрацію статуту сплачувало державний збір: за реєстрацію статуту кооперативних об'єднань першого ступеня (стоварищення, артіль, товариство) – 15 крб.; районної спілки кооперативних товариств – 50 крб.; губернської – 125 крб.; всеукраїнського кооперативного об'єднання – 250 крб. [18, с. 45-46].

Кооперативне видавництво «Гарт», засноване у 1923 р. 2 квітня 1923 р. був зареєстрований у Головнокооперкомі статут видавництва і внесений до списку кооперативних об'єднань [19, арк. 17 зворот]. Назву видавництво отримало, за свідченням В. Коряка, від його організатора і засновника В. Елана-Блакитний, тому що «Гарт» це один з його псевдонімів [20, с. 44].

У 1924 р. В. Елан-Блакитний опублікував статтю «Без маніфесту», в якій зазначив: «... Другий рік існує спілка пролетарських письменників Гарт, біля неї організувався вже Гарт (Гарт аматорів робітничого театру), має він у собі зародок «Гарту» музичного і наукового, організує навколо себе революційних малярів, розгортає роботу на периферію, вживає заходів до створення Української Літературної Академії, посилає, нарешті гартівців за кордон, а й досі не спромігся ані на широку мистецьку платформу, ані на маніфест, універсал, або щось подібне, з чого звичайно починають (та на тому часто і кінчають) своє життя різні мистецькі об'єднання...» [21, с. 55]. Організатор кооперативного видавництва «Гарт» мав на меті об'єднати, на той час, роз'єднаних професійних проукраїнських літераторів, щоб розпочати нову сторінку у історії української літератури. «Гарт» був громадською та культурно-творчою організацією і згуртовував навколо себе найбільш активних діячів українського слова.

Структура керівних органів кооперативних видавництв виявилася характерною для кооперативних товариств: загальні (депутатські) збори, правління та ревізійна комісія.

Загальні збори у системі кооперативних видавництв виконували функції головного законодавчого органу. Вони розглядали й затверджували плани діяльності кооперативного видавництва, заслуховували звіти про діяльність видавництва, вибирали раду, правління та ревізійну комісію, розглядали скарги виконавчих органів, а також приймали рішення про зміну статуту.

Постійним керівним органом кооперативних видавництв було правління, яке виконувало функції виконавчого органу згідно з статутом. Цей структурний елемент займається поточними справами видавництва та виступає його представником при підписанні договору. Правління встановлює правила та положення, спрямовує, отримує та виділяє кошти, належні видавництву, укладає угоди, видає векселі, доручення та інші види зобов'язань, обирає голову правління, формує та звільняє штат, готує звіти та шість-місячні оборотні залишки. Роботу правління забезпечують п'ять постійних членів, обраних із числа засновників видавництва-партнера, і три кандидати на посаду членів ради у разі їх відсутності. Члени правління та кандидати обираються загальними зборами акціонерів строком на один рік. Рада директорів збирається не частіше двох разів на місяць, і в разі рівності голосів голова правління має переважний голос. На Загальні збори акціонерів надійшли скарги на роботу Ради директорів.

Важливу роль в управлінні кооперативним видавництвом відіграє ревізійна комісія, яка зазвичай складається з трьох членів і двох кандидатів і обирається загальними зборами акціонерів строком на один рік. Ревізійна комісія контролює роботу членів ради директорів та дотримання ними статуту, правил та положень, встановлених загальними зборами акціонерів, зокрема за коштами та майном, довіреним їй фізичними та юридичними особами видавництва. Завдяки налагодженій роботі ревізійної комісії вона має безперешкодний доступ до будь-якої інформації, що стосується видавничої та комерційної діяльності видавництва, і в разі потреби не менше одного разу проводить комплексну перевірку роботи видавництва. Раз у рік необхідно було звітувати перед загальними зборами акціонерів.

При голосуванні на зборах члени кооперативного видавництва керуються засадами, визначеними постановою Центрального кооперативного комітету про «Обов'язковість і умови проведення всенародного голосування при виборах керівного органу кооперативної організації». Положення про обов'язковість публічного голосування при обранні керівного органу кооперативу має бути включено до статутів різних кооперативів. Термін виборів встановлюється не більше одного року [12, с. 52-53].

Фізична особа, котра бажала вступити до товариства «Гарт», подавала заяву, а юридична, окрім заяви, – примірник свого статуту і постанову загальних зборів про вступ. На час вступу сплачували вступний внесок у

розмірі 50 копійок. Кожен член відповідав своїми паями у двократному розмірі від вартості паю. Рішення правління могло бути опротестоване загальними зборами. Член товариства, який виходив самостійно або звільнявся, залишався матеріально відповідальним перед товариством до кінця року, якщо заява його про вихід чи постанова про його виключення були подані не пізніше 1 жовтня, хоча за інших обставин відповідальність продовжувалася до 31 грудня наступного року. Вибулим поверталися паї протягом трьох місяців, але після затвердження планів на наступний рік, коли були зроблені всі розрахунки щодо видавництва за минулий рік, а в разі збитків паї заверталися їх власникам з урахуванням відповідної суми на погашення збитків [19, арк. 13].

Основною частиною внутрішньої структури кооперативних видавництва були: редакційний, комерційний, торгівельний – відділи, а адміністративні питання вирішував відділ управління справами. У поодиноких випадках члени правління для кращого функціонування видавництва організовували окремі відділи.

Слід підкреслити, що кооперативне видавництво «Гарт» було одночасно товариством і підприємством кооперації з редакційними, виробничими та господарськими функціями. Його діяльність зумовлювалася статутом, а організаційна будова залежала від об'ємів роботи та виду друкованої продукції. Усією організаційно-виробничою та видавничою діяльністю керували члени правління видавництва, які диференціювали сфери впливу у відділи.

«Гарт» так само як і інші кооперативні видавництва, окрім редакційної роботи, вів планово-фінансову, бухгалтерську та господарчу. Цим займався комерційний і частково фінансовий відділи, що складали річні, квартальні та місячні плани роботи, слідували за їхнім виконанням, контролювали укладання авторських угод, використання ставок авторського гонорару, урахували норми роботи співробітників видавництва, складали оперативні звіти [22, арк. 1]. Комерційний відділ зобов'язаний був слідувати за розповсюдженням друкованої продукції видавництва, увесь акцент робився на власну продукцію. Бухгалтерія складала баланси, фінансові рахунки та звіти про діяльність видавництва, проводила розрахунки з авторами, підприємствами, закладами та організаціями, розрахунки із заробітної плати [23, с. 23].

Відділ збуту (також відомий як відділ постачання) виконує велику роботу. Приймає і реалізує запаси паперу, картону, папітурної тканини, контролює їх збереження і здавання в друкарню, контролює попит на друковану продукцію, виконує розпорядження Ради директорів щодо впровадження системи.

Сектор має складські приміщення та транспортні засоби. Адміністративно-господарськими питаннями займається відділ управління справами. Він вирішує питання, пов'язані з господарським забезпеченням видавництва в цілому. Під його керівництвом знаходяться інженерне бюро, архів, документація, відділ кадрів. Як багатофункціональне підприємство, видавництво має досить гнучку структуру і може більш ефективно та гнучко здійснювати видавничу діяльність.

Правління видавництва надавало своїм філіям відносну самостійність. Вона полягала в тому, що філії проводили відповідно до планів усю роботу, яка була пов'язана зі збутом продукції, а також операції в галузі розрахункових взаємовідносин з покупцем та пов'язані із цим коштами. Філії та підприємства мали свій самостійний баланс, що й характеризував їхню господарчу діяльність, згідно із цими балансами складався загальний баланс видавництва [24, арк. 3]. Зв'язок членів правління з філіями та друкарнями здійснювався шляхом листування та відряджень.

На засіданні члени дирекції заслухали звіти друкарень і видавництв. Галузеві наради проводяться двічі на рік, у них беруть участь усі керівники редакцій, виробництва та керівники підрозділів. Сторони обговорили попит і пропозицію книжкового ринку, визначили основний напрямок подальшої роботи видавництва. Кожну філію очолює менеджер, призначений центральною радою, і якщо філія припиняє роботу, члени правління вирішують звільнити свого керівника та подати до суду. Різні питання щодо роботи видавництв і відділень вирішують спільно члени ради кооперативних видавництв, причому представники від кожного відділення беруть участь у зборах як делегати без права голосу. Так, основу кооперативного видавництва «Гарт» складали філії і студії, які розташовувалися переважно у великих містах. Найбільшою філією була Харківська. Інтенсивну роботу як літературну, так і виховну проводила Київська філія «Гарт», а також Одеська. Студії «Гарт» існували в Черкасах, Полтаві, Кривому Розі, Краматорську, Костянтинівні, Слов'янську, Запоріжжі, Луганську. На контрагентських началах у підпорядкуванні кооперативного видавництва «Гарт» знаходилися Укркнигоцентр, кооперативні книготоргівельні організації, Союздрук, Укркнига, колектив «Споживач», а також приватні особи та контрагентства, які перебували за межами України [25, арк. 10].

Видавництво вело облікові книги членів товариства, рахунки видавництва та засновників, прибутки та видатки. За кожен минулий рік члени правління кооперативних видавництв складали звіт про торгово-фінансові операції видавництва, баланс, обрахунки прибутків і видатків, а також план діяльності на поточний рік і подавали на розгляд та затвердження загальних зборів. Звітний рік рахувався з 1 січня по 31 грудня, а перший звітний рік рахувався з дня заснування того чи іншого кооперативного видавництва по 31 грудня. Звітна документація підписувалася членами правління та ревізійною комісією і не пізніше травня місяця поточного року повинна була бути винесена на затвердження загальних зборів [19, арк. зворот 16].

Ефективність діяльності кооперативних видавництв залежала від оперативної господарської структури, матеріальної бази (друкарське обладнання, постачання папером тощо).

Варто зауважити, що завдяки видавничій діяльності кооперативних видавництв у першій половині 20-х рр. видавнича галузь країни демонструвала високі темпи росту друкованої продукції. Як приклад, загальні показники Української книжкової палати (створена в 1922 р.) [26, с. 838] з видавничої продукції становили: у

1923/1924 р. – кількість назв 2 757, друк. арк. 12 420,32 тис., накладом 14,7 млн.; у 1924/1925 р. відповідно – 4 508; 21 387,17; 33,8; у 1925-1926 рр. – 4 970; 24 071,36; 30,2 [27, с. 24]. Усього за період з 1922 по 1932 рр. в УСРР було видано 65 068 назв [28, с. 8]. За архівними даними державні видавництва видали за 1923/1924 р. 696 назв, 41 23,85 тис. друк. арк., накладом 6,2 млн. прим., у 1924/1925 р. – 1 373; 7 537,36; 17,7; у 1925/1926 р. – 759; 5 505,31; 12,3. У свою чергу приватні видавництва видали за 1923/1924 р. 108 назв, 507,65 тис. друк. арк., накладом 488 тис. прим., у 1924/1925 р. – 141; 781,17; 867,8; у 1925/1926 р. – 318; 1 917,12; 1,8 млн., тоді як кооперативні: за 1923/1924 р. – 280 назв, 1 078,82 тис. друк. арк., накладом 1,9 млн. прим., у 1924/1925р. – 464; 1 311,2; 3,4; у 1925/1926 р. – 604; 2 296,87; 4,1. Ці показники свідчать про постійне зростання друкованої продукції як у державному, так і в приватно-кооперативному секторі.

Кооперативне видавництво «Гарт» нерідко укладало короткострокові угоди про співпрацю з іншими видавництвами. Так, термін дії угоди між «Книгоспілкою» і «Гартом» був розрахований на 5 місяців – до 1 травня 1925 р., але сторони могли продовжити її, якщо після закінчення терміну з обох сторін не було порушено жодних компроментуючих питань про ліквідацію угоди, а умови могли бути змінені тільки за згодою обох сторін [29, 29]. Домовленості між кооперативними видавництвами стосувались обміну друкованої продукції та сфери товарообміну.

Споживачами книжкової продукції кооперативних видавництв, у тому числі і «Гарту» були: організації, службовці, робітники, селяни, жінки, молодь, діти. Так, селяни купували книги активніше в середньому на 16,4%. Службовці купували книги в середньому від 8,5 до 11%. Згідно з даними дослідження кон'юнктури ринку було виявлено, що на селі питома вага дітей та молоді не зменшувалась і становила 30,4% у 1924/1925 р., 35,6% – у 1925/1926 р., 42,5% – у 1926/1928 р. [30, с. 21]. У місті попит дітей та молоді на книгу в цей час знизився в середньому до 21%. Жінки та робітники складали в місті 7,9%, на селі – 3,5%. Організації велику роль відігравали в місті, де вони закуповували 42,2% усіх книжок, у той час як на селі цей відсоток знижується до 11,1%.

У розподілі споживачів за сумою витраченої на купівлю книг, головне місце посідали селяни, потім – організації, діти, молодь, службовці. Хоча організації й складали значну частину покупців (майже до 60% усієї суми продажу книжок), проте на селі, як і в місті, народжувався індивідуальний покупець на книжку. Головну роль купівельних інтересів селянина виконувала література із сільського господарства, кількість якої на селі та в районі за різні роки становила від 18,8% до 56,7% загальної кількості придбаних селянином книжок та від 25,9% до 58,2% загальної суми куплених книжок. У 1924-1926 рр. збільшився попит на соціально-економічну літературу (16,69%) та художню (16,7%), проте, у 1927-1928 рр. зменшився попит на соціально-економічну літературу і становив 9,9%, тоді як художня складала 21,2%. Постійно користувалася попитом дитяча книжка, що становила 22,2%, у той час як підручники складали 21,5% у місті відповідно – 16,8%. Інші серії посідали незначне місце, окрім юридично-довідкової, що становила 8,1%. Отже, купівельний попит селянина обмежувався серіями із сільського господарства, підручниками та соціально-економічною, дитячою, художньою і довідковою літературою.

У порівнянні із селянством робітники за 1926-1928 рр. купували дитячу літературу – 44%; художню – 24%; соціальну та сільсько-господарчу – 16%. Слід відзначити, що з двох відділів – дитячого та сільського господарства – робітник купував літературу за пересічну або нижче пересічної ціну, тоді як соціально-економічну та художню – за високою – 3,6 коп. та 1,29 коп.

Наступна категорія споживачів – службовці, які віддавали перевагу дитячій, соціально-економічній, художній, сільськогосподарській, кооперативній літературі, проте її популярність була не однаковою. Досить значний попит був на дитячу книжку, що складав у 1924-1925 рр. – 29,8%, у 1928 р. – 31,4%. За купівельною спроможністю службовці витрачали на дитячу книжку незначний відсоток загальних витрат, проте він поступово збільшувався протягом чотирьох років з 3% до 7,5%. Досить значну роль відігравала соціально-економічна література (однак щороку її попит зменшувався, відповідно в 1924/1925 р. – 35,2%, 1925/1926 р. – 28,7%, 1926/1928 р. – 9,8%, поступаючись художній, що зростає до 25%). [30, с. 26]. Неоднакове місце посідала сільськогосподарська література, яка мала найбільший попит у 1925/1926 р. – 25,7% (кількісно), однак за 1926/28 р. ці серії відігравали незначну роль – 6,1% у 1924/1925 р. та 5,6% у 1926-1928 рр., за сумою 6,7% у 1924-1926 рр. та 3,6% у 1926-1928 рр. Книжками з природознавства та з прикладних наук службовці цікавилися у незначній мірі – 5,4% у 1924/1925 р., 4,2% – 1925/1926 р., тоді як кооперативна становила – 15,6% (кількісно).

Споживчі уподобання жінок у 1924/25 рр. зосереджувалися на художній, соціально-економічній, сільськогосподарській та природознавчій і науковій літературі, її купівля як кількісно, так і сумою посідала значне місце, а саме: 14,8%, 20,1%, 16,7%, 27,6%. Високий відсоток мали дитяча – 13,5%, кооперативна література – 11,4% та підручники – 10,3%. У 1925/1926 р. смаки жінок зменшувалися до природознавчої літератури та прикладних наук, відсоток купівлі знизився з 16% до 3,3%. Досить низькими були показники з кооперативної та художньої літератури, але зростає попит на сільськогосподарську книгу – з 17,2% до 34,1% та на дитячу з 13,6% (1924/1925 р.) до 26% (1925/1926 р.). Високими показниками зростає темп видання підручників з 10,3% до 15,2%, тоді як соціально-економічної – 11,5%, та художньої – 8,2% кількісно та щодо суми відповідно – 13,4% та 9,9%. У 1926-1928 рр. читацькі уподобання жінок сконцентровуються в місті на дитячій (47,6% кількісно й 29,7% суми), соціально-економічній (31,2%; 25,4%), художній (10,9%; 12,7%) літературі, однак на селі інтереси жінок зосереджуються на художній (47,3%, 64,1%) та дитячій (21,5%, 10%) літературі.

Окремо видавництвами виділяється категорія споживачів – діти та молодь. Купівельна спроможність дітей в основному була зосереджена на художній та дитячій літературі, причому роль художньої зростала

щороку (1924/1925 р. – 20,9%, 1925/1926 р. – 30,8%). Дитяча книжка мала попит від 25% до 42,4% (кількісно) і від 16,6% до 33,6% (у грошовому еквіваленті), підручники становили від 6,2% до 29,1%. Щодо іншої літератури, то цікаво відзначити, що в дітей значним попитом користувалася соціально-економічна книжка (13,8%), кооперативна (12,5%), з природознавства та прикладних наук (14,8%). Молодь більше цікавилася соціально-економічною книжкою, вона складала в місті – 49,5%, на селі 42,5%. На селі значну роль кількісно відігравала дитяча книжка – 25,4%, пересічна її ціна становила 8,2 коп. Підручник також цікавив молодь – 20,5%, пересічна ціна на селі – 32,9 коп., у місті – 93,9 коп.

Згідно з даними статистики в УСРР усього було видано за 1927-1928 рр. – 5 413 назв; 1929 р. – 6 480; 1930 р. – 8 079; 1931 р. – 8 086 [26, с. 842]. За даними досліджень С. Александрова, окремо із галузей знань загальні показники складали: література для сільського господарства – 390 назв (1927), 844 (1928); технічна – 409, 439; художня – 505, 574; підручники накладом 200 тис. примірників (1927), 273,5 тис. (1928) [31, с. 3]. «Гарт» планував у видати 71 назву, а реально було виконано – 24, такий спад виробництва пояснюється поганим паперовим забезпеченням [32, арк. 1].

За період з часу заснування до 1925 р. видавництвом «Гарт» було видано перші номери альманаху «Гарт» і «Київ-Гарт», в яких друкували власні твори члени товариства – М. Йогансен, П. Тичина, В. Сосюра, О. Корж, М. Хвильовий, Г. Коцюба, О. Копиленко, І. Дніпровський, В. Блакитний, В. Коряк, В. Поліщук, Г. Коляда. Також було вміщено виконані О. Довженком портрети М. Йогансена, П. Тичини, І. Дніпровського, В. Сосюри, В. Поліщука.

Твори гартівців друкувалися у різних періодичних виданнях та журналах, зокрема: «Шляхи мистецтва», «Червоний шлях», «Нова громада», «Всесвіт», «Знання»; у додатках до газет: «Вісті», «Культура і побут»; у американських «Щоденних вістях»; у збірниках: «Жовтень» і «Квартали», у читанках та декламаторах: «Шляхом життя», «Життя й слово», «В боротьбі», «Зорі», «До перемоги», «Комуна» і багатьох інших [33, с. 399-400].

Варто зазначити, що за сприяння видавництва «Гарт» світ побачили твори: В. Поліщука – «15 поем», «Європа на вулкані», «Дівчина», «Радіо в житах», «Ярина Курнатовська», «Книга повстань», «Соняшна міць», «Сказання давнєє», «Жмуток червоного», «Адигейський співець», «Ленін» – українською і російською мовою, «Капітан Шредер», «Вибухи сили», «Дума про Бармашиху»; Тичини П. – «Соняшні кларнети» (3-є видання), «Плуг» (3-є видання), «Вітер з України», повторне видання «Живем комуну», «В космічному оркестрі»; Еллана В. (В. Проноза) – «Удари молота і серця», «Наші дні», «Нотатки олівцем», «Радянська гірчиця», «Державний розум»; Досвітнього О. – соціальний роман «Американці», оповідання «Тюнгуй»; Коцюби Г. – оповідання «На межі», оповідання «Біля гудків»; Йогансена М. – збірка поезій «Доробок», авантюрний роман «Пригоди», «Збірка поезій»; Дніпровського І. – поема «Донбас», збірка віршів «Плуг», поема «Добридень, Ленін», п'єса «Любов і дим»; Лісового П. – оповідання «Сільське», оповідання «В тумані», оповідання «Нетрі села»; Майського М. – п'єса «Крицевий гул», кіносценарій «Остап Бандура», кіносценарій «За чорне золото», кіносценарій «Султанка», кіносценарій «Острів визволення», кіносценарій «Зелений жак»; Бузька Д. – повість «Лісовий звір», кіносценарій «Лісовий звір», кіносценарій «Сон Товстопузенка»; Голоти П. – оповідання «В дорозі змагань», поезія «Степи-заводові»; Іванова П. – «Збірки оповідань»; Смолича Ю. – оповідання «Кінець міста за базаром», методична праця «Драмгурток в робітничому клубі»; Дубкова Ю. – «Збірка поезій»; Фальківського Д. – «Збірка поезій» [33, с. 398]; Микитенка І. – оповідання «На сонячних гонах», поема «Олена», поезії «Сільські джерела»; Кулика І. – поезії «Зелене серце», «Мої коломийки»; Куліша М. – п'єса «Дев'яносто сім», п'єса «Комуна в степах»; Ірчана М. – повість «Карпатська ніч», «Фільми революції», п'єса «Дванадцять»; Тарновського М. – «Збірка поезій»; Шопинського В. – роман «Фабрична неволя».

Кооперативне видавництво «Гарт» мало свою театральну трупу під назвою «Театральний «Гарт»», яка почала діяти з 7 листопада 1923 р. Його організаторами були П. Тичина, В. Коряк, А. Любченко, вони ставили завдання – об'єднати й організувати самодіяльність діячів і прихильників робітничого театру [3, с. 3]. За рік праці Харківська театральна майстерня «Гарт» прийняла участь в обслуговуванні 9 кампаній.

Значним внеском «Гарту» була його клубна робота. Так, за 1924 р. проведено 25 вистав по робітничих клубах Харкова. Крім керівників в роботі клубів брали активну участь студійці «Гарту». Зв'язок з такими клубами вівся через майстерню «Гарту», так з'явилися: клуб друкарні ПУВО, клуб канатної фабрики на «Новій Баварії», комсомольський клуб в «Південному селищі», клуб сільгоспшколи в Лозовеньках і 68-го полку. Клуби «Гарту» функціонували в Одесі, Кривому Розі, Києві. Влітку 1924 р. мандрівна трупа «Гарту» об'їздила 15 цукроварень, зробивши 28 вистав.

Слід зауважити, що кооперативне видавництво «Гарт» проводило спільні з іншими видавництвами проекти. Так, видавництва «Гарт» та «Плуг» проводили вечірки, на яких були присутні молоді початківці літературного мистецтва. Тут заслуховувалися важливі та поточні справи видавництв, а також нові твори різних авторів. У жовтні 1923 р. на вечірці видавництва «Гарт» були заслухані твори В. Поліщука, І. Дніпровського, О. Копиленка, Г. Коляди. Також у жовтні цього ж року свої вечірки провів «Плуг». У програму входила презентація нових творів М. Хвильового, оповідання П. Панча «Мишачі нори», а також оповідання В. Стефаніка «Два сини». Передбачалося заслухати вірші грузинських поетів у перекладах та вірші самих плужан. Слід зазначити, що влітку «Плуг» збирав понад 500 осіб прихильників літературного мистецтва, нерідко на подібних вечірках «Плуга» представляли свої твори письменники з різних країн Далекосхідної республіки, США, Англії та ін. [34, с. 4].

У напрямку культурно-освітньої роботи плідною була діяльність методологічного семінару, який виступав в ролі центру клубної праці «Гарту». Так, у Харкові методологічний семінар почав функціонувати з

травня 1924 р. За цей час було проведено 38 засідань, на яких заслухано 25 наукових доповідей та більш, як 150 звітів про роботу гуртків [35, с.399-400].

Незважаючи на збільшення кількості українських видань, мовний бар'єр і монополія російської книжки продовжували існувати. Так, у травні 1925 р. нарком О. Шумський вимагав від кооперативного видавництва «Гарт» української книги [11, с. 29]. Цій меседж був направлений у сторону «Гарту», позаяк у статуті видавництва зазначалося, що гартяни, прагнучи до створення єдиної інтернаціональної культури, користуються «українською мовою, як знаряддям творчості», і разом з тим, на Пленумі «Гарту» з нагоди річниці, ухвалено постанову про потребу розвинення широкої роботи на мовах нацменшостей України. В рамках «Гарту» розгорталися – з одного боку – українізація населення великих міст і промислових центрів України, а з другого – консолідація всіх культурно-творчих сил української інтелігенції навколо творення нової української літератури [36, с. 35]. Учасники літературних організацій, прихильники різних літературних течій – неокласики, неоромантики, футуристи, символісти й інші – створювали різноманітні художні твори, у палких суперечках і дискусіях шукали шляхів розвитку української літератури й культури, виведення її на рівень світової цивілізації.

За ідейно-творчими переконаннями склад кооперативного видавництва «Гарт» був неоднорідним, що й призвело до його розпаду. Хоча В. Коряк дотримувався іншої думки і вважав, що до ліквідації видавництва призвів М. Хвильовий та його ідейні переконання. На «руїнах» кооперативного видавництва «Гарт» утворилося нове видавництво – ВАПЛІТЕ. У США і Канаді під такою назвою діяло об'єднання українських пролетарських письменників – «Гарт» (1924–1927 рр.), до якого входили М. Андрійчук, Мирослав Ірчан, І. Кулик, Л. Піонтек, М. Тарновський, М. Шатувський, В. Шопінський [37].

Висновки. Таким чином, виходячи з вищевказаного ми можемо констатувати, що соціально-економічний внесок кооперативних видавництв, зокрема «Гарту», у розвиток видавничої галузі України, є досить великий позаяк ці видавництва, своєю підприємницькою діяльністю, стимулювали видавничий процес, завдяки їм світ побачили праці відомих діячів української культури, знаних істориків, публіцистів, спадщина яких залишається малодослідженою.

Слід зазначити, що в Україні на сучасному етапі розвитку системи ринкової економіки де домінують різні форми власності, національна видавнича галузь перебуває у край важкому становищі. Досі йде пошук ефективної моделі розвитку національного книговидання, то ж чому б не звернутися до власного історичного досвіду.

Список використаних джерел

1. Ківшар Т. Український книжковий рух, як історичне явище (917-1923). Київ: Логос, 1996. 344 с.
2. Кізюн В. К. Видавнича діяльність державних, суспільно-політичних та громадських організацій в 20-ті р.: Дис... канд. іст. наук Київський Національний університет імені Тараса Шевченка: 07.00.06. Київ: 1994. 206 с.
3. Тимошок М. С. Історія видавничої справи. Київ: Наша культура і наука, 2003. 496с.
4. Ніколішин С. Культурна політика большевизму і український культурний процес: Публічні рефлексії. Б. м.: На чужині, 1947. 119 с.
5. Животко А. Історія Української преси. Регенсбург, Український технічно-господарчий інститут, 1946. 196 с.
6. Голубенко П. Україна і Росія у світі культурних взаємин. Київ: Дніпро, 1993. 366с.
7. Кравченко Б. Соціальна зміна і національна свідомість в Україні ХХ ст. Київ: Основи, 1997. 157 с.
8. Даниленко В. М. Соціальний тип та інтелектуально-освітній рівень номенклатури скрипниківського наркомосу. Севастополь; Донецьк; Вебер, 2003. 56 с.
9. Олійник М. М. Політика державних та партійних органів України щодо приватних підприємств у період НЕПу. Український історичний журнал. 2001. № 1. С. 16-27.
10. Шипов М. А. Радянське керівництво та літературно-мистецька інтелігенція України: 20-ті роки. Український історичний журнал. 2000. № 1. С. 95-101.
11. Марочко В., Хіллє Г. Репресовані педагоги України: жертви політичного терору (1929-1941). Київ: Наук. світ, 2003. 302 с.
12. Костик Є. П. Створення та діяльність кооперативних видавництв в УСРР 1922-1930 рр.: дис... канд. іст. наук: 07.00.01; Переяслав-Хмельницький держ. педагогічний ун-т ім. Григорія Сковороди. Переяслав-Хмельницький, 2005. 241 с.
13. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). Ф. 174. Оп. 1. Спр. 77. 44 арк.
14. Подгорнова А. И. Советское книгоиздание в 20-е годы. Москва: Наука, 1984. 111 с.
15. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 2. Спр. 927. 44 арк.
16. Издательское дело в первые годы Советской власти (1917-1922). Сборник документов и материалов. Москва: Книга, 1972. 346 с.
17. ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 6. Спр. 8535. 35 арк.
18. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України. 1923. Ч. 3. С. 45-46.
19. ЦДАВО України. Ф. 271. Оп. 1. Спр. 103. 16 арк.
20. Коряк В. Перше десятиріччя (Утворення української радянської літератури). Більшовик України. 1927. № 14. С. 42-45.
21. Еллан-Блакитний В. «Без маніфесту». «Гарт: Альманах». Харків: Держвидав України, 1924.

22. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 2. Спр. 1. 83 арк.
23. Гиттерман М.И. Основы книгоиздательского дела. Москва: Искусство, 1957. 93 с.
24. ЦДАВО України. Ф. 174. Оп. 2. Спр. 10. 48 арк.
25. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 352. 50 арк.
26. Сірополко Степан. Історія освіти в Україні. Київ: Наукова думка, 2001. 912 с.
27. Козаченко А. Книжкова продукція УСРР (1923-1926). Бібліологічні вісті. 1927. № 2. С. 24-45.
28. Скачков В. М. Преса Української РСР 1917-1966. Стат. довідник. Харків: Б.в., 1967. 156 с.
29. ЦДАВО України. Ф. 292. Оп. 1. Спр. 44. 435 арк.
30. Нечаєв М. Книжка та її покупець на селі. Київ: Український науковий інститут книгознавства, 1929. 50 с.
31. Александров С. Перші підсумки книжкової продукції УСРР 1928/29 року. Радянський книгар. 1930. № 1. С. 3-4.
32. ЦДАВО України. Ф. 555. Оп. 1. Спр. 32. 80 арк.
33. Бабенко С.Г. Історія кооперативного руху; Львівська комерційна академія. Львів, Інститут українознавства НАН України, 1996. 412 с.
34. Літературно-мистецька хроніка. Література, наука, мистецтво. 1923. 7 жовтня.
35. Культурне будівництво в Українській РСР 1917-1927: Збірник документів і матеріалів. Укл. Ю.Ю. Кондуфор. Київ: Наукова думка, 1979. 666 с.
36. Кручек О. А. Становлення державної політики УСРР у галузі національної культури (1920-1923 рр.). Київ: Інститут історії України НАН України, 1996. 49 с.
37. Крижанівський С. А. Гарт. Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [онлайн] / гол. редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=28792 (дата перегляду: 26.09.2022).

References

1. Kivshar T. (1996). *Ukrainskyi knyzhkovyi rukh, yak istorychne yavyshe (1917-1923)* [The Ukrainian book movement as a historical phenomenon (1917-1923)]. Kyiv: Lohos, 344 s.
2. Kiziun, V. K. (1994). *Vydavnycha diialnist derzhavnykh, suspilno-politychnykh ta hromadskykh orhanizatsii v 20-ti r.* [Publishing activities of state, socio-political and public organizations in the 20's]: Dys.... kand. ist. nauk Kyivskiy Natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka: 07.00.06. Kyiv. 206 s.
3. Tymoshyk M. S. (2003). *Istoriia vydavnychoi spravy* [History of publishing]. Kyiv: Nasha kultura i nauka, 496 s.
4. Nikolysyn S. (1947). *Kulturna polityka bolshevikiv i ukrainskyi kulturnyi protses: Publichni refleksii* [Cultural policy of the Bolsheviks and the Ukrainian cultural process: Public reflections]. B. m.: Na chuzhyni, 119 s.
5. Zhyvotko A. (1946). *Istoriia Ukrainsoi presy* [History of the Ukrainian press]. Rehensburh, Ukrainskyi tekhnichno-hospodarchyi instytut, 196 s.
6. Holubenko P. (1993). *Ukraina i Rosiia u sviti kulturnykh vzaiemyn* [Ukraine and Russia in the world of cultural relations]. Kyiv: Dnipro, 366 s.
7. Kravchenko B. (1997). *Sotsialna zmina i natsionalna svidomist v Ukraini XX st* [Social change and national consciousness in Ukraine in the 20th century]. Kyiv: Osnovy, 157 s.
8. Danylenko V. M. (2003). *Sotsialnyi typ ta intelektualno-osvitnii riven nomenklatury skrypnikovskoho narkomosu* [Social type and intellectual and educational level of the nomenclature of the Skripnyikovskoho narkomos]. Sevastopol; Donetsk; Veber, 56 s.
9. Oliinyk M. M. (2001). *Polityka derzhavnykh ta partiinykh orhaniv Ukrainy shchodo pryvatnykh pidpriemstv u period NEPu* [The policy of state and party bodies of Ukraine regarding private enterprises during the NEP]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1. 16-27.
10. Shypov M. A. (2000). *Radianske kerivnytstvo ta literaturno-mystetska intelihtentsiia Ukrainy: 20-ti roky* [Soviet leadership and the literary and artistic intelligentsia of Ukraine: the 20s]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1. 95-101.
11. Marochko V., Khillih H. *Represovani pedahohy Ukrainy: zhertvy politychnoho teroru (1929-1941)* [Repressed teachers of Ukraine: victims of political terror (1929-1941)]. Kyiv: Nauk. svit, 2003. 302 s.
12. Kostyk, Ye. P. (2006). *Stvorennia ta diialnist kooperatyvnykh vydavnytstv v USSR 1922-1930 rokiv* [Making and Activities of the Cooperative Publishing in the USSR (1922-1930)]. Candidate Dissertation: 07.00.01 (History of Ukraine). Cherkasy, 241 p.
13. *Tsentrалnyi derzhavnyi arkhiv vyshchykh orhaniv vlady ta upravlinnia Ukrainy (dali – TsDAVO Ukrainy)* [Central State Archives of Supreme Bodies of Power and Government of Ukraine (TsDAVO of Ukraine)]. F. 174. Op. 1. Spr. 77. 44 Sh.
14. Podgornova A. I. (1984). *Sovetskoe knigoizdanie v 20-e godi* [Soviet book publishing in the 20s]. Moskva: Nauka, 111 s.
15. *TsDAVO Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 166. Op. 2. Spr. 927. 44 Sh.
16. *Izdatelskoe delo v pervie godi Sovetskoi vlasti (1917-1922)* [Publishing in the early years of Soviet power (1917-1922)]. *Sbornik dokumentov i materialov*. Moskva: Kniga, 1972. 346 s.
17. *TsDAVO Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 166. Op. 6. Spr. 8535. 35 Sh.
18. *Zbirnyk uzakonen ta rozporiadzhen robitycho-selianskoho uriadu Ukrainy* [Collection of legalization and order of the robotic-village order of Ukraine]. 1923. Ch. 3. S. 45-46.
19. *TsDAVO Ukrainy* [TsDAVO of Ukraine]. F. 271. Op. 1. Spr. 103. 16 Sh.

20. Koriak V. (1927). *Pershe desiatyrichchia (Utvorennia ukrainskoi radianskoi literatury) [The first decade (Formation of Ukrainian Soviet literature)]*. Bilshovyk Ukrainy, 14. 42-45.
21. Ellan-Blakytnyi V. (1924). «Bez manifestu» [Without a manifesto]. «Hart: Almanakh». Kharkiv: Derzhvydav Ukrainy.
22. TsDAVO Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 2. Spr. 1. 83 Sh.
23. Gitterman M.I. *Osnovi knigoizdatelskogo dela [Fundamentals of book publishing]*. Moskva: Iskustvo, 1957. 93 s.
24. TsDAVO Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 174. Op. 2. Spr. 10. 48 Sh.
25. TsDAVO Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. Op. 1. Spr. 352. 50 Sh.
26. Siropolko Stepan. *Istoriia osvity v Ukraini [History of education in Ukraine]*. Kyiv: Naukova dumka, 2001. 912 s.
27. Kozachenko A. (1927). *Knyzhkova produktsiia USRR (1923-1926) [Book products of the USSR (1923-1926)]*. Bibliolohichni visti, 2. 24-45.
28. Skachkov V. M. (1967). *Presa Ukrainskoi RSR 1917-1966 [Press of the Ukrainian SSR 1917-1966]*. Stat. dovidnyk. Kharkiv: B.v., 156 s.
29. TsDAVO Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 292. Op. 1. Spr. 44. 435 Sh.
30. Nechaiev M. (1929). *Knyzhka ta yii pokupets na seli [The book and its buyer in the village]*. Kyiv: Ukrainyskyi naukovyi instytut knyhoznavstva, 50 s.
31. Aleksandrov S. (1930). *Pershii pidsumky knyzhkovoi produktsii USRR 1928/29 roku [The first summaries of book production of the Ukrainian SSR in 1928/29]*. Radianskyi knyhar, 1. 3-4.
32. TsDAVO Ukrainy [TsDAVO of Ukraine]. F. 555. Op. 1. Spr. 32. 80 Sh.
33. Babenko S. H. (1996). *Istoriia kooperatyvnoho rukhu; Lvivska komertsiiina akademiia [History of the cooperative movement; Lviv Academy of Commerce]*. Lviv, Instytut ukrainoznavstva NAN Ukrainy, 412 s.
34. *Literaturno-mystetska khronika [Literary and artistic chronicle]*. Literatura, nauka, mystetstvo. 1923. 7 zhovtnia.
35. *Kulturne budivnytstvo v Ukrainskii RSR 1917-1927 [Cultural construction in the Ukrainian SSR 1917-1927]*: Zbirnyk dokumentiv i materialiv. Ukl. Yu.Iu. Kondufor. Kyiv: Naukova dumka, 1979. 666 s.
36. Kruchek O. A. (1996). *Stanovlennia derzhavnoi polityky USRR u haluzi natsionalnoi kultury (1920-1923 rr.) [Formation of the state policy of the USSR in the field of national culture (1920-1923)]*. Kyiv: Instytut istorii Ukrainy NAN Ukrainy, 49 s.
37. Kryzhanivskyi S. A. (2006). *Hart. Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Hardening. Encyclopedia of Modern Ukraine]: elektronna versiiia [online] / hol. redkol.: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyi, M. H. Zhelezniak ta in.; NAN Ukrainy, NTSh. Kyiv: Instytut entsyklopedychnykh doslidzhen NAN Ukrainy. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=28792 (data perehliadu: 26.09.2022)*.

ДАНІ ПРО АВТОРА

Костик Євгеній Петрович, кандидат історичних наук, доцент кафедри економіки, Університет Григорія Сковороди в Переяславі, вул. Сухомлинського, 30, м. Переяслав, 08401, Україна
e-mail: klio79@i.ua
<https://orcid.org/0000-0003-1613-2422>

ДАННЫЕ ОБ АВТОРЕ

Костик Евгений Петрович, кандидат исторических наук, доцент кафедры экономики, Университет Григория Сковороды в Переяславе, ул. Сухомлинского, 30, г. Переяслав, 08401, Украина
e-mail: klio79@i.ua

DATE ABOUT THE AUTHOR

Kostyk Yevhenii, Ph.D. in History, Associate Professor at the Chair of Economics, Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav, 30, Sukhomlynskyi St., Pereiaslav, Kyiv region, 08401, Ukraine
e-mail: klio79@i.ua

УДК 330.3

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2022-54-109-116>

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

**Семененко О. Г.,
Гаврилко О. Ю.**

В статті представлено модель та методології діагностики соціально-економічного розвитку регіонів. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних засад та прикладних аспектів оцінки (діагностики) соціально-економічного розвитку регіону.